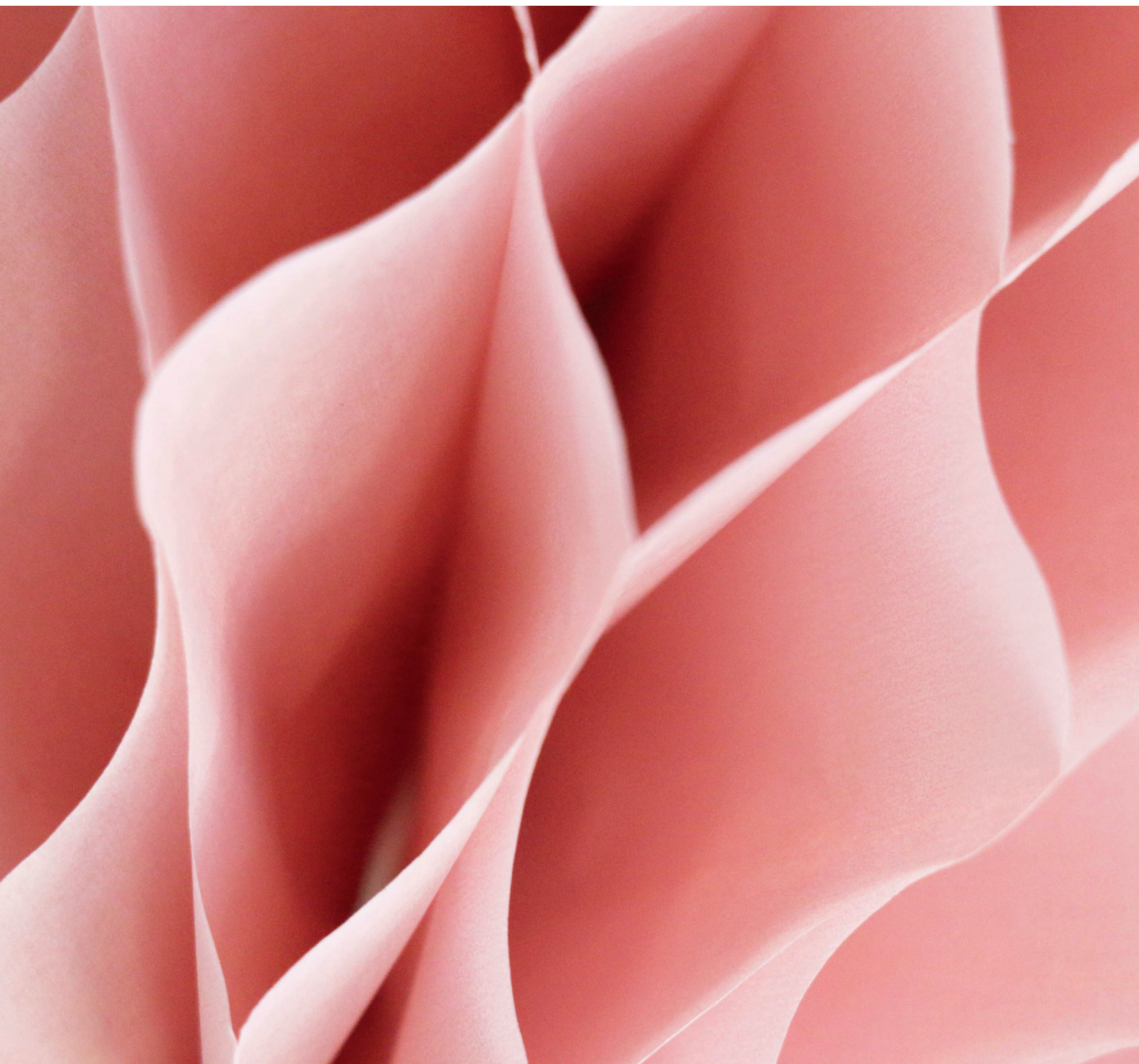

ROMANIVANHUS KOTIHOIDON ASIAKKAANA

opas kotihoidon henkilökunnalle

Sini Lahtinen

Sini Lahtinen

ROMANIVANHUS KOTIHOIDON ASIAKKAANA
-opas kotihoidon henkilökunnalle

Vanhustyön koulutusohjelma
2016

Pieni laulu ihmisestä

*Ihminen tarvitsee ihmistä
ollakseen ihminen ihmiselle,
ollakseen itse ihminen.
Lämpimin peitto on toisen iho,
toisen ilo on parasta ruokaa.
Emme ole tähtiä, taivaan lintuja,
olemme ihmisiä, osa pitkää haavaa.
Ihminen tarvitsee ihmistä.
Ihminen ilman ihmistä,
on vähemmän ihminen ihmisille,
vähemmän kuin ihminen voi olla.
Ihminen tarvitsee ihmistä.*

Tommy Tabermann

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	4
2	PORIN PERUSTURVAN KOTIHOITOPALVELUT	5
3	ROMANIKULTTUURIN HISTORIA	6
4	PUHTAUS JA KUNNIALLISTUUS ROMANIKULTTUURISSA.....	7
5	ROMANIVANHUS KOTIHOIDON ASIAKKAANA.....	9
5.1	Arviokäynti palvelutarpeen arvioimiseksi	9
5.1.1	Omaishoitajuus	10
5.1.2	Omais ja vanhus.....	11
5.2	Päivittäiset toiminnot.....	11
5.2.1	Pukeutuminen.....	11
5.2.2	Kodinhoito.....	12
5.2.3	Ruokailu.....	13
5.2.4	Hygienia.....	13
5.3	Sairaanhoito.....	14
5.3.1	Hoitotoimenpiteet.....	15
5.3.2	Lääkehoito.....	15
6	ROMANIVANHUKSEN KOHTAAMINEN ERITYISTILANTEISSA.....	16
6.1	Muistisaira romanivanhuksen kohtaaminen.....	16
6.2	Romanivanhuksen päihde -tai mielenterveys ongelma	17
6.3	Syrjintä.....	19
6.4	Kuolevan asiakkaan kohtaaminen.....	20
6.5	Uskonto ja hengellisyys.....	20
7	HOITOTYÖN TEKIJÄN KULTTUURIOSAAMISEN TYÖKALUJA.....	21
7.1	Työntekijän kulttuurinen pätevyys.....	21
7.1	Asiakaskeskeinen työtapa.....	21
7.2	Haavoittuvuusnäkökulma vanhustyössä.....	22
7.3	Kuntouttava työote.....	23
7.4	Osallisuuden tukeminen.....	25
8	LISÄTIETOA.....	27
	LÄHTEET.....	28

1 JOHDANTO

Romanit ovat suomalainen kulttuurivähemmistö, joka on asunut Suomessa yli 400 vuotta. Romanien historia on ollut pitkä, mutta traaginen. Yhteiskunnassamme on saatu paljon parannuksia ja oikeuksia romaneille, mutta romanit kokevat tänä päivänä edelleen syrjintää. Romanikulttuurista tiedetään edelleen pääväestön keskuudessa vähän ja usein tieto perustuu kuulopuheisiin. Puhumme tasa-arvon puolesta, mutta monille tasa-arvo merkitsee samantasaista. Pystyäkseen suhtautumaan oikein erilaiseen asiakkaaseen ja hänen kulttuuriinsa, sosiaali- ja terveyden huollon työntekijä, erityisesti kotihoidossa tarvitsee asiallista tietoa asiakkaan kulttuurista ja taustasta. Erilaista kulttuuria on helpompi ymmärtää ja ennen kaikkea arvostaa, kun on saanut siitä riittävästi tietoa. (Opetushallitus 2012, 6–7.)

Kaikessa on hyvä lähteä siitä, että romaniasiakas on itse asioidensa asiantuntija. Romanit eivät loukkaannu, jos heiltä kysytään kulttuuriin liittyvistä asioista. He voivat tulkita kyselemisen myönteisenä merkinä kiinnostuksesta romanikulttuuria kohtaan. Hyvä on pitää mielessä, että romanit ovat yksilöitä ja heitä tulee yksilöinä myös kohdella, tärkeintä on, että romani tulee kohdatuksi ja kuulluksi omana itsenään ilman ennakoituja asenteita tai ajatuksia.

Kotihoidossa tietyt erityispiirteet korostuvat, koska mennään asiakkaan kotiin, hänen henkilökohtaiselle reviirilleen. Kodissa on asiakkaan omat tapansa ja sääntönsä huolehtia hygieniasta, ruokailuistaan, kodin siisteydestä ja järjestyksestä, pukeutumisesta ja läheisten tapaamisesta. Koska etnisyys nähdään vahvasti kietoutuneena ihmisen identiteettiin (Sarvimäki 2013, 93) helpottaa hyvän hoitosuhteen luomista, mikäli hoitohenkilökunta tuntee keskeisimpiä romanikielessä esiintyviä romani-identiteettiin kuuluvia käsitteitä, kuten puhdas ja likainen sekä kunnia ja häpeä. (Viljanen ym. 2007, 458.)

Tämän oppaan tarkoitus on auttaa kotihoidon tekijöitä ymmärtämään romanivanhusasiakkaita paremmin. Tarkoitus on lisätä myönteistä ajattelua sekä yhdenvertaista suhtautumista antamalla tietoa romanikulttuurista ja työkaluja kohdata romanivanhusta kotihoidon asiakkaana. Viimekädessä oppaan tarkoitus on parantaa romanivanhusasiakkaiden laadukasta ja hyvää hoitoa. Oppaan lähtökohta on palveluiden asiakaslähtöisyys, asiakkaiden osallisuuden lisääminen ja kunnioittava kohtaaminen asiakkaan kotona. Opas voi toimia myös apuna romanivanhuksen palvelutarpeen arvioinnissa. Se antaa tietoa asiakkaan tavoista ja historiasta.

Suomessa laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) ja laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) edellyttävät, että kaikilla on oikeus hyvään hoitoon sekä sosiaalihuoltoon ja että asiakkaan/potilaan yksityisyyttä, itsemääräämisoikeutta, vakaumusta sekä oikeutta osallistua päätöksentekoon kunnioitetaan. Myös asiakkaan/potilaan äidinkieli, kulttuuri, yksilölliset tarpeet tulee huomioida mahdollisuuksien mukaan (Sarvimäki 2013, 92). Romanien puhtaustavat ovat esimerkiksi yksi asia, jossa pääväestön toivotaan kunnioittavan romanien toiveita, erityisen tärkeää tämä on silloin kun esimerkiksi kotihoidontyöntekijä tulee romanikotiin (Majaniemi & Viljanen 2008, 24).

Opas perehdyttää lyhyesti Perusturvan vanhuspalveluiden tarjoaman kotihoidon ideologiaan ja arvoihin sekä antaa lyhyen tietomäärän romanien historiasta. Oppaassa käydään läpi keskeisimmät koti- ja sairaanhoidon erityispiirteet romanikulttuurin näkökulmasta. Lisäksi siihen on otettu joitakin elämän erityistilanteita auttamaan romani asiakkaan vuorovaikutustilanteita esimerkiksi muistisairasta tai kuolevaa asiakasta kohdatessa. Lopuksi on nostettu esiin hoitotyön tärkeitä työtapoja ja arvoja, joiden tarkoitus on olla työkaluina lisäämässä ymmärrystä, ammattitaitoa ja tietoa hoitotyöntekijälle joka kohtaa työssään romanivanhuksia.

2 PORIN PERUSTURVAN KOTIHOITOPALVELUT

Porin yhteistoiminta alueella järjestettävä kotihoitopalvelu on asiakkaan tarpeista lähtevää palvelua. Kotiin annettavan palvelun tulee olla riittävää ja oikeinkohdennettua palvelua, jotta voidaan luoda edellytykset asiakkaan kotona selviytymiselle. Kotiin annettavalla palvelulla voidaan vaikuttaa asiakkaan hyvinvointiin. Kotihoidossa on käytössä vastuutyöntekijä-malli. Tällä hetkellä kotihoidossa asiakkaita on n. yli 3500, sisältäen tukipalveluasiakkaat (Porin Perusturvakeskus 2013,4.)

Porin yhteistoiminta-alueen vanhuspalveluiden missio on hyvä ja arvokas vanhuus. Iäkkään ihmisen tulee voida elää hyvää elämää, sekä tuntea itsensä arvostetuksi ja olonsa turvalliseksi. Vanhuspalvelusuunnitelman mukaan tämän mission saavuttaminen edellyttää vanhuspalveluiden painopisteen siirtämistä ennaltaehkäisyyn, sairauksien hoitamisen ja hoivaamisen sijaan. Mission saavuttamisen kannalta olennaista on toimintakyvyn ylläpitäminen, yksinäisyyden tunnistaminen sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen (Porin Perusturvakeskus 2013, 11.) Tavoitteena on myös riittävän ja ammattitaitoisen henkilöstön turvaaminen, sillä työntekijöiden tiedot, taidot ja asenteet heijastuvat organisaation tuloksellisuuteen ja asiakastyytyväisyyteen (Porin Perusturvakeskus 2013, 17.)

3 ROMANIKULTTUURIN HISTORIAA

Romanien sukujuuret säilyivät tuntemattomina aina 1700-luvulle asti. Eurooppalaiset kielitutkijat selvittivät romanikielen pohjaksi sanskrit ja muut Intian vanhat kielet. Intiasta romanit ovat lähteneet liikkeelle 1000-luvun tienoilla ja Eurooppaan romanit saapuivat 1300-luvulla. (Opetushallitus 2012, 8–10.)

Romaneista tuli pysyvä osa suomalaista yhteiskuntaa jo vuonna 1512, kun ensimmäiset romanit saapuivat Ruotsin maaperälle. Ruotsi-Suomen hallitusvallan suhtautuminen romaneihin oli kielteinen; heiltä evättiin kirkolliset toimitukset ja jopa sairaanhoito. 1637 voimaan tullut hirttolaki antoi luvan tappaa maassa tavatut romanit ilman oikeudenkäyntiä. Laki oli voimassa aina vuoteen 1748. Suomen itsenäistyessä ensimmäisen perustuslain voimaan tultua vuonna 1919 romanit saivat myös kansalaisoikeudet. (Opetushallitus 2012, 80–81.)

Romanien asioita käsittelemään asetettiin erityiset valtion komiteat, jotka jättivät mietintönsä vuonna 1900 ja 1955. Johtopäätökset olivat samasuuntaiset: Vain sulauttamalla ja sopeuttamalla romanit pääväestöön heidät saataisiin yhteiskunta kelpoiseksi. Valtionneuvosto perusti sosiaali- ja terveysministeriön alaisuuteen mustalaisasiain neuvottelukunnan vuonna 1956. 1970-luvulta alkoi vihdoinkin yhteiskunnallinen hyväksyntä romaneja kohtaan kansallisena vähemmistönä. (Opetushallitus 2012, 8–10.)

Romanien historian tunteminen auttaa meitä ymmärtämään romaneja ja heidän kulttuuriaan paremmin. Lähes tuhat vuotta he ovat eläneet hajallaan eri puolilla Eurooppaa uhkanaan jatkuvat tuhoamisen ja hävittämisen pyrkimykset sekä sulauttamisen vaatimukset. Romaneilta puuttuivat kaikki ihmisoikeudet. Valtiot säätivät lakeja heidän karkottamiseen ja tuhoamiseen ja monet näistä laesta sisälsivät kuolemanrangaistuksen. Tällainen historia ei voi olla jättämättä jälkiään myös kulttuuriin, arvoihin ja asenteisiin. (Opetushallitus 2012, 8–10.)

4 PUHTAUS JA KUNNIALLISTUUS ROMANIKULTTUURISSA

Suomalaisessa romanikulttuurissa on monenlaisia tapoja, joilla osoitetaan noudatettavan yhteisönsä kunniallisuus- ja siveellisyysnormeja. Normien taustalla on käsitykset ihmisruumiin jaottelusta puhtaaseen yläosaan ja epäpuhtaaseen alaosaan. Tämä heijastuu romanikulttuurissa paitsi vaatteiden myös liinavaatteiden, huonekalujen, esineiden sekä tilojen jakamiseen (rituaalisesti) puhtaisiin ja epäpuhtaisiin. (Viljanen 2012, 391–392.)

Esine on puhdas, jos se on joko välittömässä tai välillisessä kosketuksessa ruumiin yläosan kanssa. Tällaisia esineitä ovat esimerkiksi naisen päähuivi, miehen hattu, ruoka-astiat ja tyynyt. Tilana taas puhdas on keittiö ja puhtaita huonekaluja ovat pöytä ja hella. Epäpuhdas taas on tila tai esine, joka on välittömässä tai välillisessä kosketuksessa alaruumiin kanssa. Tällaisia ovat esimerkiksi jalkineet, alusvaatteet, hame ja housut. Wc, talon alakerta, jos yläpuolella ovat nuoret naiset kävelleet ja kaikki lattiat ovat epäpuhtaita tiloja. Huonekaluista epäpuhtaita ovat tuolit ja matot. Jos puhdas esine tai tila ”likaantuu” epäpuhtaan esineen kosketuksesta tai epäsuorasta vaikutuksesta, se voi olla monissa tapauksissa käyttökelvoton, eikä näin ollen pesu tai puhdistus auta. (Viljanen 2012, 391–392.)

Ihmisruumiin samat symboliset merkitykset heijastuvat romaniyhteisön rakenteeseen, jossa korkeimmalla ovat yhteisön ”puhtaimmat” ja kunnioitetummat eli vanhukset. Monesti kuuluu puhuttavan myös häveliäisyysäännöistä. Sanalla häpeäminen ei olekaan romanikielessä samalaista merkitystä kuin pääväestön sitä käyttäessä, vaan häpeäminen on samalla kunnioittamista. Se on tietynlainen käyttäytymissääntö, joilla romanit osoittavat kunnioitusta itseään vanhempia kohtaan siveällä, kainolla ja pidättyvällä käytöksellä. Tämä voi näyttäytyä tiettyinä eleinä kuten pään pois kääntämisenä tai joskus myös paikalta poistumisena. (Viljanen 2012, 391–392.)

Seuraavassa taulukossa on jaoteltu ihmisruumiin eri alueiden symboliset merkitykset.

	Ihmisruumis	Sosiaalinen taso	Esineet	Tila	Moraali
Puhdas	Pää	Vanhat:	tyyny	Yläkerta	Kunniallinen
	Suu	Nainen	Päähine	Ikkunat	Hyveellinen
	Yläruumis	Vainajat	Astiat		Siveellinen
			Ruoka	Keittiö	Korkeamoraalinen
			Pöytä		
			Keittiöirtaimisto		
			Hevonen Hevosen esineet		
	Kädet	Lapset		Sauna	
Epäpuhdas	Alaruumis	Nuoret:	Kengät	Lattia	Häpeällinen
		Mies	Housut		Häväisty
	Jalat	Nainen	Hame	Kellari	Kunniaton
	Genitaalit	Ei romaani	Alusvatteet	Alakerta	Moraaliton
Anaalialue			Aluslakana	WC	

(Viljanen, Hagert & Blomerus 2007, 461).

5 ROMANIVANHUS KOTIHOIDON ASIAKKAANA

5.1 Arviokäynti palvelutarpeen arvioimiseksi

Vaikka romanikielen taito onkin pikkuhiljaa häviämässä, sitä kuitenkin käytetään keskinäisessä kanssakäymisessä jonkin verran. Sen sijaan romanien tapa käyttää suomen kieltä on erilaista kuin pääväestön. Puheenaiheet ovat usein vain romanien asioita, ja niistä puhuttaessa käytetään erilaisia romanielämää kuvailevia sanoja ja ilmaisuja. Romanitapoihin kuuluu, etteivät eri-ikäiset ja eri sukupuolta olevat romanit keskustele keskenään ns. tabuaiheista, kuten alastomuudesta, seksuaalisuudesta tai muista intiimeistä aiheista. (Vaste Vastensa 2007, 8.)

Romanit kutsuvat itseään ”kaaleiksi” eli tummiksi ja muuta väestöä ”kaajeiksi”. Vanhat ihmiset saattavat puhua edelleen itsestään mustalaisena ja vaikka aiemmin romaneita kutsuttiin yleisesti mustalaisiksi, tätä nimitystä ei ole sopivaa enää käyttää, koska siihen liitetään helposti negatiivisia mielleyhtymiä ja sitä on myös käytetty haukkumanimenä. Arviokäynnin tekijän onkin hyvä käyttää mieluummin nimitystä romani, jotta hän ei loukkaa asiakasta. Puhuttaessa suomalaisen kulttuurin edustajista voidaan käyttää heistä nimitystä valtaväestö (Vaste Vastensa 2007, 8.) Romanit eivät yleensä tervehdi toisia romaneja kädestä, mutta valtaväestön edustaja voi halutessaan kätellä romania. Suurin osa romaneista hyväksyy tämän, mutta epävarmassa tilanteessa voi kättelyn jättää väliin, jos romanivanhus ei itse tee siihen aloitetta. (Vaste Vastensa 2007, 25.)

lökkäämmät romanit voivat olla osittain kirjoitus- ja lukutaidottomia, koska vanhempi romanisukupolvi on usein kouluttamatonta. Etenkään vanhemmat romanit eivät usein hallitse täydellisesti romanikieltä eivätkä suomen kieltä. Romaneilla voi siksi olla vaikeuksia asioida kirjallisesti ja täyttää hakemuksia. Työntekijän on hyvä ottaa tämä huomioon. Asia kannattaa myös ottaa puheeksi, sillä romanivanhus ei välttämättä itse asiaa tuo esille. Jotta myös kirjallinen asiointi sujuisi mahdollisimman hyvin, voi olla hyvä täyttää ensimmäiset hakemukset yhdessä. Onkin hyvä hienovaraisesti kysellä, ymmärtääkö romaniasiakas hakemuksessa kysytyt asiat ja osaako hän täyttää sen. Hakemuksen voi myös kopioida asiakkaalle avuksi seuraavan hakemuksen täyttämistä varten. Viranomaisten tekemät päätökset voivat myös olla vaikealukuisia toisille. Silloin on hyvä käydä päätös sekä keskeisimmät asiat suullisesti läpi asiakkaan kanssa. Arviokäynnin suorittavan työntekijän kannattaa välttää viranomaiskieltä ja hankalia käsitteitä. (Vaste Vastensa 2007,17.)

Romanit eivät vaadi pääväestöä noudattamaan omia tapojaan, eivätkä puutu esimerkiksi kenenkään pukeutumiseen. Kovin paljastaviin asuihin pukeutunut romanien kanssa asioiva henkilö, esimerkiksi liikunnanohjaaja voi kuitenkin herättää hämmennystä ja häpeää erityisesti vanhempien romanien keskuudessa. Romanit toivovat tietysti, että heidän tapojaan suvaitaan ja ne sallitaan. Pääväestön puhuessa romanien tabuina pitämistä aiheista, sen olisi hyvä tapahtua ainoastaan silloin kun kuulijat ovat saman ikäisiä ja samaa sukupuolta olevia. Muutoin nuoremmat romanit ja naiset joutuvat poistumaan paikalta. (Vaste Vastensa 2007, 24.)

Romanivanhukset kuuluvat kaikkein pienituloisimpaan väestönosaan. Moni romani-vanhus elää peruseläkkeen varassa vuokra-asunnoissa. Vanhukset saattavat siksi säästää lääkekuuluissa tai pitkittää lääkärille menoa, eivätkä aina pysty maksamaan kipeästi tarvitsemiaan kuntoutuskuluja. (Vaste Vastensa 2007, 84.) Romanivanhukselle onkin tärkeää kertoa pitkällä tähtäimellä syntyvistä hyödyistä ennaltaehkäisyssä, kuntoutuksessa ja varhaisessa puuttumisessa.

5.1.1 Omaishoitajuus

Romaneille on tärkeää omaisista huolehtiminen ja heidän hoitamisensa niin pitkään kuin on mahdollista. Laitoshoitoa pyritään välttämään. Vanhusten hoitaminen kotona ilman ulkopuolisten apuja on perinteisesti ollut myös kunniatehtävä, jota hoitavat pääsääntöisesti naiset. Monikaan romani ei koe olevansa omaishoitaja, vaan pitävätkin omaisten hoitoa itsestään selvänä. Hoitotyö jakaantuu monasti usean sisaruksen tai perheenjäsenen kesken. Sairaana tai toimintakyvyltään heikentyneen vanhuksen hoitoa pidetäänkin normaalina kanssakäymisenä perheenpiirissä eikä niinkään ”omaishoitona”. (Majaniemi & Viljanen 2008, 56.) Jos arviokäynnillä tulee esiin, että henkilö tarvitsee ja saa omaiseltaan hoitoa tai huolenpitoa, jotta hän voisi selviytyä omassa kodissaan, on aina kuitenkin syytä kertoa mahdollisuudesta omaishoidon tukeen ja ohjata asiaa eteenpäin tarvittaessa. Lisäksi on hyvä jättää kotiin luettavaksi ”Vanhinta ei unohdeta -opas romanivanhusten omaishoidosta”, jonka voi tulostaa osoitteesta http://suomenromaniyhdistys.fi/pdf/sry_omaishoidonopas.pdf

5.1.2 Omaiset ja vanhus

Suvun ja perheen merkitys ja yhteenkuuluvuus ovat romaneille tärkeää. Sairauden tai kuoleman kohdatessa suku pyrkii kaikin tavoin tukemaan ja auttamaan. Romanit ovatkin hyvin sukurakkaita. Lähisuvun tapaamista jopa päivittäin pidetään luonnollisena, toivottavana ja henkistä hyvinvointia ylläpitävänä. Erityisesti tärkeänä pidetään huolta, että vanhoja käydään katsomassa mahdollisimman usein. (Viljanen 2012, 417).

Romanikulttuurin perustana on vanhempien ihmisten kunnioittaminen. Vanhuksilla on aina ollut erityinen asema romanikulttuurissa ja heidän hyvinvointinsa turvaaminen on tärkeää. Heillä on ihailtu, kunnioitettu ja etuoikeutettu asema. Arvostusta herättää elämäkokemus, viisaus ja perimätiedon hallitseminen. Vanhemmat ovat perheen sisäisessä hierarkiassa auktoriteetteja. Tämä näkyy selvimmin vanhojen ja nuorten romanien kanssakäymisessä. Nuoret eivät sinuttelu vanhuksia, vanhat menevät aina ensimmäisenä, kuten syömään tai saunaan. Heille myös järjestetään parhaat nukkumapaikat. Perinteisesti vanhat on pyritty hoitamaan suvun kesken, mutta viime vuosina romanivanhukset ovat alkaneet käyttää yhteiskunnan tarjoamia vanhuspalveluita. (Opetushallitus 2012, 20.)

5.2 Päivittäiset toiminnot

5.2.1 Pukeutuminen

Romaneille puku on hyvin oleellinen osa etnistä identiteettiä ja on myös romaniyhteisöön kuulumisen ulkoisena tunnusmerkkinä. Pukeutumiseen liittyy läheisesti myös vanhempien kunnioittamista, siveyttä, puhtautta ja häveliäisyyttä ilmentäviä tapoja. Myös korut kuuluvat läheisesti tähän identiteettiin ja ovat olennainen osa pukua. (Tervonen 2009, 75).

Suomalaisen romaninaisen puku on näyttävä. Romaninaisen hameessa on yli 10 metriä kangasta ja puku painaa jopa 10 kiloa. Romaninaisella on yleensä myös useita puseroita pukuunsa. (Sverigesradion www-sivut 2016). Miesten päällyshousuja ja naisten romanihameetta kutsutaan ”vaatteiksi” julkisesti. Romanin puvun tulee olla moitteettoman puhdas. Itse puvun kantamiseen liittyy tietty etiketti. Jalat ovat epäpuhtaat ja näin ollen myös hame on epäpuhtas. Jalat tulee myös peittää, samoin kuin rinnanalue ja olkavarret. (Viljanen 2012, 340).

Mikäli vanhus on sairas tai muuten toimintakyvyltään heikentyneessä tilassa, perinnepukeutumisella ei ole suurta merkitystä (Opetushallitus 2012, 42).

5.2.2 Kodinhoito

Symbolisen puhtauden lisäksi, useimmiten romanit pitävät myös asuntonsa hyvin siistinä. Romanivanhuksen kodin hoidossa on ensiarvoisen tärkeää keskustella asiakkaan kanssa hänen toiveistaan ja kysyä rohkeasti oikeista tavoista siivota ja ylläpitää puhtautta.

Symbolisen puhtauskäsitteen merkitys nousee selkeimmin esille keittiön suhteen. Siellä säilytetään ruoan lisäksi astiat, astiapyyhkeet ja pöytäliinat (Viljanen 2012, 389). Keittiöstä ei tulisi viedä mitään esimerkiksi vessaan tai makuuhuoneisiin. Keittiössä tuolien istuinosat ja keittiön pöytä pyyhitään eri liinalla. Tuoleja ei myöskään nostella pöydille, kun esimerkiksi siivotaan lattioita. Myöskään lattialta ei nosteta pöydälle mitään. Keittiön astiapyyhkeitä ja pöytäliinoja ei pestä muun pyykin yhteydessä. (Opetushallitus 2012, 26.)

Pyykinpesuun voi liittyä myös muita huomioon otettavia sääntöjä. Miesten ja naisten pyykinpesu ei esimerkiksi pestä yhdessä. Myöskin vanhusten ja lasten vaatteet sekä alusvaatteet pestään erikseen (Opetushallitus 2012, 26). Hameen likaantuessa niidenkään peseminen ole aivan vaivatonta. Mattokoneessa, miedolla ohjelmalla, hameen peseminen onnistuu parhaiten (Sverigesradion www-sivut 2016).

5.2.3 Ruokailu

Romaanikulttuuriin ei kuulu sääntöjä siitä mitä voi syödä ja mitä ei. Puhtauskäsite ilmenee kuitenkin suhtautumisessa ruokaan ja ruokailuvälineisiin, joita ei laiteta lattialle tai paikkoihin, joissa istutaan tai kävellään (Romano mission www-sivut 2016). On hyvä siis muistaa, että ruoka-astiat ovat romaneille puhtaita esineitä, ja keittiö on puhdas tila, jossa romanin tulee olla täysin pukeutuneena. Ruokavesi on otettava aina vain keittiön hanasta. (Viljanen 2012, 389).

Romanien puhtauskäsite on syytä huomioida myös ruoka/kauppakassin asettelussa. Koska tuoli on välillisesti kosketuksissa alaruumiin kanssa, ruokakassia ei ole sopiva laittaa tuolille, vaan esimerkiksi pöydälle mieluummin (Viljanen 2012, 389).

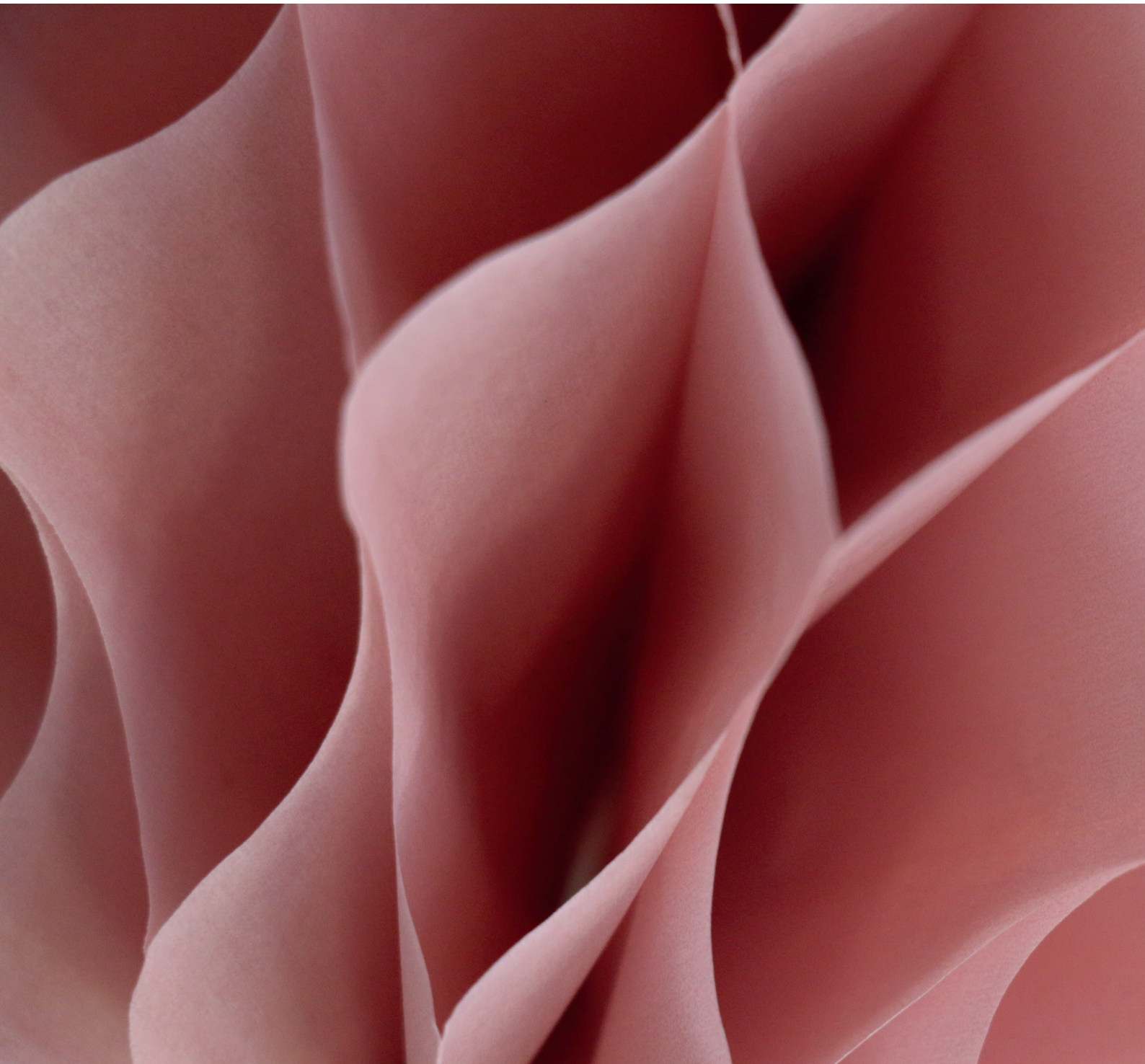
Romanit pesevät kätensä aina ennen kuin ovat tekemisissä astioiden tai ruoan kanssa (Opetushallitus 2012, 26), joten siinä on hyvä avustaa, mikäli romanivanhuksen toimintakyky on heikko tai liikkuminen vaikeaa.

Toisinaan varsinkin vanhemmat romanit voivat kokea sairaalaruoan ja ateriapalvelun valmiit ateriat vaikeiksi syödä (Opetushallitus 2012, 41). Monesti saattaakin olla niin, että omaiset tuovat ruoan vanhukselle kotiin tai valmistavat sen siellä.

5.2.4 Hygienia

Hygienian hoito ja siihen liittyvät toimenpiteet ovat romaneille "häpeällisiä" (Viljanen ym. 2007, 464), joten niitä ei tule ottaa esille muiden romaneiden vieraillessa asiakkaan luona. Kotihoidon työntekijä voi pyytää vieraita siirtymään toiseen huoneeseen kysyäkseen henkilökohtaiseen hygieniaan liittyvistä asioista ja toimenpiteistä. Hoitajan ollessa kahden romanivanhuksen kanssa asioista voidaan puhua ja niistä kysellä normaaliin tapaan. Mikäli hoitotoimenpiteet ovat hyvin intiimejä, voi olla yleistä, että romaninainen toivoo myös työntekijän olevan nainen (Henkilökohtainen tiedonanto 15.12.2015).

Monella romanivanhuksella ei ole riittävästi tietoa suunhoidosta. Edelleen on sellaisiakin romanivanhuksia, jotka eivät ole koskaan käyneet hammaslääkärillä, joten suun hoitoon on hyvä kiinnittää myös erityistä huomiota (Vaste Vastensa 2007, 51).

5.3 Sairaanhoido

Sairauksien syistä sekä niiden hoidoista tarvitaan selkeitä, hyvin konkreettisia ohjeita ja neuvoja siitä, miten sairauksia voi hoitaa kotona ja yhteisössä. Romanivanhukset kokevat sairaudet erityisen pelottaviksi ja arastelevat lääkäreitä. Usein myös vaivan kertomista hoitohenkilökunnalle pitkitetään ja näin myös lääkärille meno voi viivästyä. Kotihoidon hoitohenkilökunnan tulisikin kysellä tarkasti, mistä vaivasta on kyse ja tarjota mahdollisuutta palata uudelleen, vaikka seuraavana päivänä asiaan. (Maja-niemi & Viljanen 2008, 85.)

Mikäli romanivanhus on lääkärin vastaanoton tarpeessa, on hyvä aina kertoa asia myös omaiselle. Ajanvarauksista sopiessa suositellaan se tehtäväksi selkokielellä vanhukselle. Usein vanhus antaa omaisen kertoa puolestaan, mikä häntä vaivaa ja kuuntelee omaista myös paremmin kuin lääkäriä. Jos vanhuksen mukana on omainen tai omaishoitaja, kannattaa kertoa sairauden hoidosta omaiselle, vanhus voi itse häveliäisyssyistä poistua huoneesta siksi ajaksi. Elleivät omaiset ymmärrä sairauden hoidon merkitystä, vanhuksen on vaikea ylläpitää niitä yksin. (Majaniemi & Viljanen 2008, 85.) Omainen voi olla tärkeässä asemassa tiedon siirtymisen kannalta kotihoidon henkilökunnalle.

Olisi hyvä tiedostaa, että sairastuneita romanivanhuksia käydään katsomassa isolla joukolla niin sairaaloissa kuin kotonakin. Vaikka vierailut saattavat rasittaa vanhusta ja kuormittaa henkilökuntaa, ne ovat tärkeä osa romanikulttuuria ja vanhus kokee tullessa hylätyksi, ellei häntä käy katsomassa mahdollisimman moni vierailija (Opetus-hallitus 2012, 38).

5.3.1 Hoitotoimenpiteet

Vanhemmat romanit ovat yleensä sairaampia kuin pääväestön vastaavan ikäiset vanhukset. Romanien huonot asunto-olot ja kiertävä elämäntyyli ovat vaikuttaneet heidän terveyteensä. Yleisimpinä sairauksina heillä on lihas- ja liikuntaelinsairaudet. Romani ajattelee olevansa terve, jos hänen sairautensa ei vaikuta hänen elämäänsä ratkaisevasti. (Pirttilahti 2000, 16.)

Niin kuin kaikille asiakkaille myös romanivanhuksille on hyvä selittää tarkkaan mitä tehdään ja minkä takia. Lääketieteellistä terminologiaa on myös hyvä välttää. Hoito-toimenpiteet voivat tuntua pelottavilta ja niistä voidaan sen tähden myös kieltäytyä, mutta ei ole kuitenkaan sellaisia hoitotoimenpiteitä, joihin romanivanhus ei voisi kulttuurisista syistä osallistua. (Opetushallitus 2012, 41)

Romaninaiset voivat joskus toivoa, että toimenpiteen tekevä lääkäri tai sairaanhoitaja on nainen. Toisinaan nuorempi romaninainen voi olla tukena hoitotoimenpiteen ajan. Kuitenkin intimiteetin suoja korostuu romanivanhukselle toimenpiteitä tehtäessä erityisellä tavalla, jos paikalla on muita romaneja. Eritteiden toimintaa ja WC-käyntejä ei ole sopiva tuolloin tiedustella. (Opetushallitus 2012, 41)

On syytä myös tietää, ettei hoitovälineitä saa laittaa ruokapöydälle asiakkaan kotona. (Opetushallitus 2012, 41)

5.3.2 Lääkehoito

Lääkkeiden käyttöä tulisi valvoa huolellisesti koska toiset romanivanhukset eivät välttämättä ymmärrä, mitä tarkoittaa säännöllisyys, lääkekuurien loppuun ottaminen, lääkkeen nauttiminen ruuan kanssa, yhteisvaikutukset muiden lääkkeiden / luontais-tuotteiden kanssa tai lääkkeen henkilökohtaisuus. Näitä asioita olisikin hyvä käydä läpi aika ajoin. (Majaniemi & Viljanen 2008, 85.)

Tiettyjen lääke- tai verivalmisteiden käytölle ei ole olemassa mitään kulttuurista nousevaa estettä. Joskus yksittäisellä romanitaustaisella asiakkaalla voi olla kielteinen suhtautuminen esimerkiksi uskonnollisesta vakaumuksesta johtuen. (Ärling 2010, 38)

6 ROMANIVANHUKSEN KOHTAAMINEN ERITYISTILANTEISSA

6.1 *Muistisairaahan romanivanhuksen kohtaaminen*

Muistisairaudella tarkoitetaan sairautta, joka heikentää muistia sekä muita tiedonkäsittelyn alueita, joita ovat esimerkiksi kielelliset toiminnot, näönvarainen hahmottaminen ja toiminnanohjaus. Etenevät muistisairaudet johtavat usein muistin ja tiedonkäsittelyn dementia-asteiseen heikentymiseen. Yleisimpiä muistisairauksia ovat Alzheimerin tauti, aivoverenkiertosairaudet, Lewyn kappale -patologiaan liittyvät sairaudet, kuten Lewyn kappale -tauti ja Parkinsonin taudin muistisairaus sekä otsa-ohimolohkorappeumat. Muistipotilaan hoidossa merkittävänä tavoitteena on elämänlaadun turvaaminen sairauden kaikissa vaiheissa. Hoidon tulee sisältää asiakkaan elämäntavan ja taustan vaalimisen, arvokkuuden ja sosiaalisen verkoston ylläpitämisen sekä autonomian turvaamisen. (Muistisairaudet: Käypä hoito-suositus 2010.)

Muistisairaahan on vaikea sopeutua muutoksiin ja siksi tavoitteena mahdollisimman pitkään kotona asumisen mahdollistamisen onkin muistisairaahan kohdalla tärkeää. Muistisairauden edetessä kommunikoinnissa esiintyviin vaikeuksiin hoitaja tarvitsee asianmukaista tietoa etenevästä sairaudesta, oireista kuin myös keinoista ylläpitää hyvää vuorovaikutusta. Siksi muistisairaahan kokemusmaailman, historian ja asiakkaan elämän tunteminen ovat tärkeässä asemassa kohdatessa kotona asuvaa muistisairasta. Muistisairaahan romanivanhuksen kohdalla edellä esiin tulleet kulttuurista nousevien erityispiirteiden huomioiminen hoitotyössä on arvokkaassa asemassa.

Muistisairaus altistaa lähes aina myös muutoksille käyttäytymisessä. Tällöin puhutaan useasti käytösoireista tai haasteellisesta käyttäytymisestä, jotka ovat sekä sairastuneen elämänlaatua heikentäviä, mutta myös yleisin syy kotoa siirtymiselle laitokseen (Eloniemi-Sulkava 2011, 17). Viime aikoina on kuitenkin alettu näkemään käytösoireet muistisairaahan näkökulmasta ja niiden ajatellaankin johtuvan muistisairaahan tarpeista, joihin ei ole vastattu asianmukaisella tavalla (unmet needs behavior) (Elo-niemi-sulkava 2011, 18). Siinä missä muut ajattelevat muistisairaahan käyttäytyvän haasteellisesti, onkin kyse vain muistisairaahan itsenä pyrkimyksestä saada omat tarpeensa ja toiveensa näkyviin, reaktio siihen, ettei muut huomaa näitä tarpeita (Elo-niemi-Sulkava 2011, 19). Näin ajateltuna romanivanhuksen, joka sairastaa muistisairautta, hyvään hoitoon kuuluu hänen historiansa ja kulttuurinsa erityispiirteiden tuntemus. Esimerkkitalanteena voidaan ajatella juuri puhtauteen ja kunniallisuuteen liittyvien sääntöjen rikkomista silloin, kun vanhuksen vuorovaikutuskyvyt ovat heikentyneet. Hän ei esimerkiksi osaa kertoa, ettei halua mennä keittiöön yöpaitasillaan tai ettei halua syödä tai ottaa lääkkeitään makuuhuoneessaan. Jos näin kuitenkin tehdään, eikä vanhus tule ymmärretyksi, hän saattaa reagoida käytöksellään, hänestä vääraltä tuntuviin toimintoihin.

6.2 *Romanivanhuksen päihde -tai mielenterveys ongelma*

Romanikulttuurissa päihteiden käyttö on tabu, eikä siitä yleensä puhuta. Varsinkin romanivanhusten suhtautuminen päihteisiin, erityisesti huumeisiin saattaa olla hyvin kielteinen. Romanivanhuksen voi olla vaikea puhua päihteistä ja varsinkin naispuolisen romanivanhuksen päihteiden käyttö on hyvin harvinaista. Romanikulttuurissa päihderiippuvuutta ei hyväksytä ja päihteiden käyttäjät saattavat joutua joskus myös romaniyhteisön ulkopuolelle. Ongelmakäyttö pyritään myös salaamaan, ja sen paljastavatkin yleensä vasta ulkoiset merkit. Jos päihteidenkäyttö on ongelma, siitä puhutaan oman perheen ja lähimpien ystävien keskuudessa ja he

voivat myös puuttua asiaan. Mikäli huoli herää, päihteiden käyttö tulisi kuitenkin ottaa puheeksi myös roma-nivanhuksen kanssa samalla tavalla, kuin kenen tahansa kotihoidon asiakkaan kanssa. Kulttuuritaustan merkitys tulisi aina kuitenkin ottaa huomioon tällaisissa tilanteissa, jotta kuntoutumiselle voitaisiin antaa parhaat mahdollisuudet onnistua. Romanivanhuksen lähipiirissä saattaa olla henkilö, joka voi vaikuttaa hoitoon menemiseen. Yleensä joku lähisukulainen puuttuu asiaan ja alkaa tukihenkilöksi. Sosiaali- ja terveyden huollon ammattilainen on hyvä kartoittaa tukiverkostoja ja hyödyntää sitä. Se on ensiarvoisen tärkeää silloin, jos henkilöä ei voida heti lähettää hoitoon. (Vast Vastensa 2007, 89–91.)

Romaneilla ei ole mitään kulttuurista nousevia esteitä kuntoutukseen menemiselle, mutta usein he suosivat kristillisiä hoitopaikkoja. Esimerkiksi kristillisissä opistoissa tehdään päihdetyötä romanien kanssa. Hoitohenkilökunnan tulisi välttää ammattikieltä päihdekuntoutuksesta puhuttaessa. Päihdekuntoutuksessa käytettävät keinot voivat olla romaneille vieraita. Romanikulttuurin perinteen mukaisesti yhteisö pitää huolta omaisistaan myös tällaisissa tilanteissa. Romanit pyrkivät auttamaan päihderiippuvaista omaistaan ja ovat tiiviisti yhteydessä häneen. Oman haasteensa hoitohenkilökunnalle tuo, kun yksilön asioista ei voida puhua suvulle vaitiolovelvollisuuden vuoksi. (Vast Vastensa 2007, 89–91.)

Syrjäytyminen yhteiskunnasta ja omasta kulttuurista voivat kuormittaa romanivanhuksen mielenterveyttä. Romanien parissa mielenterveysongelmat ovatkin lisääntyneet. Romanien keskuudessa saattaa tulla esiin sellaisia mielenterveyskysymyksiä, jotka liittyvät kulttuuriin ja perheen korostuneeseen merkitykseen kulttuurissa. Apua kannattaa ohjata hakemaan ajoissa. Avun hakemisessa on myös hyvä auttaa, koska romanivanhukselle luultavasti ovat vieraita mielenterveysongelmiin liittyvä terminologia sekä hoitopolut. Terveystieteiden lähtee ensisijaisesti potilasnäkökulmasta ja romanivanhuksen voi olla vaikea lähestyä sairautta ja terveydenhoitoa yksinomaan siitä näkökulmasta. Tämä johtuu siitä, että läheisten ja yhteisön osallisuus on oleellinen ja tärkeä osa elämää. Tätä voimavaraa kannattaa henkilökunnankin hyödyntää. Läheiset myös huolehtivat sairastuneesta omaisestaan ja siksi haluavat usein tietoa omaisestaan henkilökunnalta. Omaisten rooli tukijoina vaikeutuukin joskus vaitiolovelvollisuuden valossa. (Vast Vastensa 2007, 89–91.)

Kun romanivanhusta tuetaan mielenterveyden ylläpidossa, on tärkeää ottaa huomioon puhtauteen ja kunniallisuuteen liittyvät asiat. Romanit vielä vanhuksinakin pukeutuvat hyvin huolitellusti ja perinteisesti sekä laittavat hiuksensa kauniisti ja huolehtivat hygieniastaan. Jos romanivanhus ei enää kiinnitä huomiota ulkonäköönsä, voi olla kyseessä mielenterveyteenkin liittyvät asiat. (Vast Vastensa 2007, 89– 91.)

6.3 Syrjintä

Romanivanhukset tarvitsevat enenevästi yhteiskunnan erilaisia palveluja, kuten kotihoidon palveluja. Koska romanivanhuksilla on kunnioitettu asema yhteisöissään, on erityisen suuri ero, jos romanivanhus joutuu romanisuutensa vuoksi kohtaamaan syrjivää kohtelua valtaväestön taholta. Sosiaali- ja terveystalvueluissa heidät nähdäänkin usein ensisijaisesti romaneina, ja sitten vasta vanhuksina, jotka ansaitsevat kunnioitusta sekä ovat avun tarpeessa. Romanivanhus onkin haavoittuvassa asemassa sekä vanhuutensa että kulttuurinsa kautta. Iäkkäät romanit ovat elämässään usein kohdanneetkin syrjintää. Kokemukset syrjinnästä liittyivät usein epäasialliseen tai huonoon kohteluun. Romanit voivat joutua yleistyksien leimaamaksi, eikä heitä osata kohdella yksilöinä. Monet romanit kertovat, että saavat asiansa paremmin hoidettua ja heitä kuunnellaan, mikäli heillä on valtaväestön edustaja mukanaan hoitamassa asioitaan. (Törmä, Huotari, Tuokkola & Pitkänen 2014.)

Mikäli romanivanhus kokee tulleen syrjityksi palveluiden tai hoidon suhteen, on työntekijän hyvä tarjota apuaan asian eteenpäin viemiseksi. Koska romanivanhus saattaa myös olla luku- ja kirjoitustaidoton, hänen voi olla vaikea lähteä viemään asiaansa eteenpäin.

Syrjintä on rikos ja poliisiasemalla siitä voi tehdä rikosilmoituksen. Arvion siitä, onko kyseessä rikos, tekee alustavasti syyttäjä ja poliisi. Elinkeinotoiminnassa ja julkisia palveluja annettaessa sekä työelämässä tapahtuva syrjintä katsotaan pääsääntöisesti rikokseksi. Romanivanhusta kohdannut kielteinen asenne tai yksittäisen ihmisen huono käytös ei kuitenkaan ole rikos. Työntekijän on hyvä auttaa tarvittaessa syrjintätilanteen jälkeen kirjaamaan ylös tietoja tapahtuneesta. (Yhdenvertaisuus.fi www-sivut 2016.)

Poliisiin lisäksi voi yhteyttä ottaa myös yhdenvertaisuus valtuutettuun. Sieltä saa ohjeita sekä neuvoja epäillyn syrjinnän selvittämisessä. Valtuutettu ryhtyy tarvittaessa toimenpiteisiin syrjintää kokeneen uhrin oikeusturvan takaamiseksi ja hänellä on laaja yleinen tiedonsaantioikeus. Yhdenvertaisuus valtuutetulla on oikeus saada myös salassa pidettäviä tietoja. Oikeudellinen apu on pääasiassa neuvontaa. Halutessaan syrjintää kokenut henkilö voi myös viedä asiansa yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan, missä harkintansa perusteella valtuutettu auttaa hakemuksen tekemisessä. (Yhdenvertaisuus.fi www-sivut 2016.)

Lisätietoa:

Postiosoite:

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto

PL24

00023 Valtioneuvosto

Puhelinnumero:

Asiakaspalvelunumero: 0295 666 817 (Puhelinpäivystys arkisin 10-12)

Sähköposti: yvltk@oikeus.fi

6.4 Kuolevan asiakkaan kohtaaminen

Saattohoitoon romanit osallistuvat koko suvun voimalla. Joku läheinen on paikalla usein myös yöllä ja omaiset tahtovat olla paikalla kuoleman hetkellä. Työntekijä voi myös tiedustella omaisilta tahtovatko he sairaalapapin vierailemaan vanhuksen ja omaisten luokse. Omaiset saattavat myös kutsua seurakuntiansa pastoreita ja työntekijöitä pitämään hartautta tai tarjoilemaan ehtoollista (Ärling 2010, 38).

6.5 Uskonto ja hengellisyys

Suurin osa Suomen romaneista kuuluu luterilaiseen kirkkoon, mutta viimevuosina on osa romaneista siirtynyt vapaiden suuntien kannattajiksi. Romanien keskuudessa uskonasioita kunnioitetaan ja niistä keskustellaan avoimesti. Romanit ovat taustaltaan aina olleet uskonnollisia ja lähes jokainen romani uskoo Jumalaan, vaikkei itse olisikaan ns. uskovainen. Romanit myös arvostavat uskovaisia ihmisiä. Myös perinteisessä romanien tervehdyksessäkin kuuluu luottamus Jumalaan; "Tsihko dives" eli hyvää päivää johon vastataan "Deevel mo del" eli Jumala suokoon. Myös hyvästellessä sanotaan "Aabben Deuleha"- Jääkää Jumalan suojaan. (Opetushallitus 2012, 29.) Monet romanivanhukset ovat tottuneet käymään seurakuntien tilaisuuksissa. Tilaisuuksiin valmistautumisessa ja mahdollisten kuljetusten järjestämisessä voi kotihoiton työntekijä olla tukena ja apuna.

7 HOITOTYÖN TEKIJÄN KULTTUURIOSAAMISEN TYÖKALUJA

7.1 Työntekijän kulttuurinen pätevyys

Nopeasti monikulttuuristuvassa maassamme kulttuuriosaaminen korostuu hoitotyössä entisestään. Hoitajan kulttuuriosaaminen onkin varmasti yksi nouseva osaamisalue tulevaisuutta ajatellen. Kotihoidossa kulttuurinen pätevyys tarkoittaa hoitajan kulttuurista osaamista ja taitoa toimia romanikulttuuria edustavan vanhuksen kotona (Ikonen 2015, 197). Kulttuurinen osaaminen voidaan nähdä siellä mm. hoitajan ammatillisena osaamisena hänen kohdatessaan eri etnisistä taustoista sekä eri kulttuurista tulevia ihmisiä. Se nähdään siis niinä kykyinä ja taitoina, joita hoitaja tarvitsee kohdatakseen kulttuurisesti erilaisten asiakkaiden tarpeita. Se ilmenee positiivisena asenteena eri kulttuurista tulevaa ihmistä kohtaan. Siihen kuuluu kyky hyväksyä eri kulttuuriset tarpeet sekä tavat, mutta myös uskallus kyseenalaistaa toimintatavat, jot-ka loukkaavat ihmisarvoa. (Mulder 2013, 12)

7.1 Asiakaskeskeinen työtapa

Asiakaskeskeinen työtapa on kuntoutumisen ja tavoitteellisen hoidon edellytys, sillä asiakkaan on koettava, että toiminta edistää hänen hyvinvointiaan tukemalla hänen omaa elämäntapaansa. Terveellisten elämäntapojen tavoittelemisen lähtee asiakkaan yksilöllisestä tavasta hahmottaa terveellisyyttä sekä hyvää elämää ja näin ollen lähteekin hänen omista arvoistaan. (Savikko, Routasalo & Pitkälä 2014, 9.)

Hallituksen sosiaalihuoltolakiehdotuksen perusteluissa asiakaslähtöisyys on ollut yhtenä keskeisimmistä valmistelua linjanneista periaatteista. Sen mukaan asiakaskeskeisyys on sosiaalihuollon toiminnan arvoperustana ja sen mukaan jokainen asiakas kohdataan ihmisarvoisena yksilönä. Asiakaskeskeiselle työtavalle ominaista on, että palvelu järjestetään asiakkaan tarpeista lähtöisin, ei esimerkiksi pelkästään organisaation tarpeista käsin. Asiakaskeskeisen työtavan toteutumisen kannalta tärkeää on hyvä palvelu ja hyvä kohtelu. Jos esimerkiksi asiakkaan yksilöllinen tilanne ei tule huomioituksi, eikä asiakas saa tietoa omista oikeuksistaan, asiakaslähtöisyys ei voi toteutua. (HE 164/2014.)

Asiakaslähtöisessä ajattelussa avun järjestämisen ja toteuttamisen lähtökohtana tulee olla ensisijaisesti asiakkaan ja hänen läheistensä tuen ja palvelun tarve. Voimavarojen vahvistaminen ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ovat tässä keskeisinä. Asiakkaan mielipiteitä ja toiveita kuunnellaan asiakaskeskeisessä työskentelymallissa. Asiakas ei ole toiminnan kohde, vaan asiakkaan tarpeisiin pyritään vastaamaan. Viranomaisten ja muiden toimijoiden linjaukset eivät tulisi määritellä asiakkaan tarpeisiin vastaamiseen, vaan sen tulisi tapahtua asiakkaan näkökulmasta lähtöisin. Asiakaslähtöisyydellä pyritään edistämään luottamuksellista ja avointa asiakassuhdetta, vahvistaa asiakkaan luottamusta, voimaantumista sekä tukea hänen elämänsä hallintaa. (Keronen 2013.)

7.2 Haavoittuvuusnäkökulma vanhustyössä

Vanhuutta voidaan käsitellä monesta eri näkökulmasta, joihin kuuluu erilaisia näkemyksiä hahmottaa ja ymmärtää vanhenemista. Haavoittuvuuden käsite antaa yhden näkökulman tarkastella vanhuutta. Käsitteellä haavoittuvuus tarkoitetaan sitä, että ihmistä on helppo

loukata tai hän loukkaantuu helposti fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti. Vaikka haavoittuvuus kuuluu yleensäkin elämään, sairaudet, toimintakyvyn heikentyminen, menetykset sekä muutokset tekevät ikääntyvistä erityisen haavoittuvia. Omien voimien heikkeneminen, eletyn elämän tilittäminen, ystävien kuolemat sekä elämän lopun häämöttäminen saavat ihmisen näyttäytymään haavoittuvana (Sarvimäki & Stenbock -Hult 2010, 33– 44.)

Vanhetessa riski sairastua kasvaa ja voimavarat heikkenevät ja iäkkäät ihmiset nähdäänkin kaksin verroin haavoittuvana ryhmänä. Haavoittuvuudesta voidaan puhua eri ulottuvuuksissa; kehon haavoittuvuutena (ulkonäön muutokset, sairastumisen riski, toimintakyvyn heikkeneminen, aistien heikkous, väsymys ym.), mielen haavoittuvuutena (muistisairauden riski, masennus, pelot ja epävarmuus, jotka liittyvät vanhenemiseen) ja ihmissuhteiden haavoittuvuutena (puolison ja läheisten menetykset, läheisten korvaantuminen ammattiauttajilla). Näiden osa-alueiden haavoittuvuus voi johtaa ihmisarvon haavoittuvuuteen. Ihmisarvo on arvo, joka on jokaisella ihmisellä pelkästään sen perusteella, että hän on ihminen. Haavoittuneella vanhuksella on kuitenkin suuri vaara, että hänen oikeutensa eivät toteudu ja häntä ei kohdella ihmisarvoisella tavalla. (Sarvimäki & Stenbock-Hult 2010, 33– 44.)

Toimintakyvyltään heikentynyt, sairas vanhus ei välttämättä jaksaa vaatia oikeuksia itselleen, muistisairaus voi tehdä puolustuskyvyttömäksi tai omaisia ei ole pitämässä vanhuksen puolia. Ihmisarvo ei ole kiinni toimintakyvystä, vaan toimintakyvyltään heikentyneellä vanhuksella on sama ihmisarvo, samat ihmisoikeudet ja sama oikeus hyvään kohteluun kuin toimintakykyisellä ihmisellä yleensä. Ihmisarvon toteutuminen vanhuksen kohdalla vaatiikin hoitajalta ymmärrystä, eläytymiskykyä ja taitoa kohdata ihmisen, että hoitajan itsensäkin haavoittuvuus. Hoitajan tulee tiedostaa iäkkään oikeudet ja huolehtia niiden toteutumisesta. Hoitajan huolehtiessa haavoittuvasta vanhuksesta tulisi sen näyttäytyä välittämisenä ja huolenpitona. Välittäminen pe-rustuu hoitaja kykyyn tuntea ja eläytyä. Välittäminen ja huolenpito tekevät myös hoitajan haavoittuvaksi, mutta haavoittuvuus toimii myös hoitajan, ei ainoastaan työkaluna, vaan voimavarana. (Sarvimäki & Stenbock-Hult 2010, 33– 44.)

7.3 Kuntouttava työote

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveys palveluista painottaa voimakkaasti ikääntynen toimintakyvyn selvittämistä ja palvelujen räätälöimistä sen mukaan. Vanhuspalvelulain mukaan palvelut on toteutettava niin, että ne tukevat iäkkään hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä, itsenäistä suoriutumista ja osallisuutta. Ennalta ehkäisemiseksi on kiinnitettävä huomiota mm. kuntoutumista edistäviin ja kotiin annettaviin palveluihin. Palveluntarvetta selvitettäessä tulee arvioida iäkkään henkilön toimintakyky monipuolisesti ja luotettavia arviointivälineitä käyttäen. Lain mukaan jo tässä toimintakyvyn arvioinnissa on selvitettävä, miltä osin iäkäs henkilö pystyy itse suoriutumaan tavanomaisista elämän toiminnoista, ja missä asioissa hän tarvitsee tukea ja apua. Tämän toimintakyky arvioinnin perusteella palvelusuunnitelmassa tulee määrittää, millainen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kokonaisuus tarvitaan hänen hyvinvointinsa, terveytensä, toimintakykynsä ja itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi sekä hänen hyvän hoitonsa turvaamiseksi. (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveys palveluista 28.12.2012/980.)

Kuntouttavan työote on käytössä Porin perusturvan vanhuspalveluissa kotihoidossa. Siinä tärkeään on, että kaikki palvelu on asiakkaan toimintakykyä edistävää ja ylläpitävää. Kuntouttavaan työotteeseen kuuluu perinteisesti, että asiakkaan puolesta ei tehdä mitään, minkä hän kykenee itse tekemään. Ohjaus ja neuvonta ovat kuntouttavassa työotteessa tärkeässä asemassa.

Romanivanhuksia tulisi ohjata kuntoutusohjelmiin, sillä itse koettu ja opittu vaikuttaa paremmin ja näin edistää terveitä elämäntapoja ja yleistä hyvinvointia. Monet vanhukset eivät koulutuksen puutteen ja kulttuurillisten seikkojen vuoksi ymmärrä oman ruumiinsa toimintaa. Suullista tai kirjallista tietoa on siksi vaikea omaksua. Siksi romanivanhusten kohdalla on erityisen tärkeä antaa selkokielistä ohjausta ja neuvontaa kuntoutuksen merkityksestä. (Majaniemi & Viljanen 2008, 87.)

Valistuksessa ja neuvonnassa tulisi romanivanhusten kohdalla kiinnittää erityishuomiota elintapoihin, ruokavalioon sekä liikuntaan. Onkin hyvä antaa konkreettisia ohjeita ja esimerkkejä siitä, mitä syödään, miten liikutaan ja ylläpidetään terveitä elämäntapoja. (Vaste Vastensa 2007, 50.)

7.4 Osallisuuden tukeminen

Osallisuudella tarkoitetaan romanivanhuksen päätäntävaltaa omissa asioissaan, ja osallisuus on osa hyvää aktiivista vanhenemista. Vanhetessaan ihminen tarvitsee kuitenkin usein apua osallisuuden toteutumiseksi elämässään. Aktiivinen vanheneminen; osallisuus sosiaaliseen, kulttuuriseen, taloudelliseen, henkiseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan, auttaa ihmistä saavuttamaan mahdollisimman hyvän fyysisen, sosiaalisen ja henkisen hyvinvoinnin tilan. (Rantanen 2013, 414.) Yhtenä osallisuutta tukevana voimavarana voidaan pitää romanivanhukseen asemaa yhteisössään. Sitä on työntekijänkin hyvä tukea ja arvostaa. Koska romanivanhukset ovat arvostetussa asemassa perheensä ja yhteisönsä keskellä, heidän mielipiteitään kuunnellaan ja arvostetaan. Tämä on jo itsessään romanivanhusta osallistavaa toimintaa ja näin myös yhteiskunnalle tärkeä voimavara.

Romaniväestön yhteiskunnallinen osallisuus on lisääntynyt viimevuosien aikana. Romanit ovat mukana erilaisten järjestöjen toiminnassa ja pyrkivät aktiivisesti kohentamaan asemaansa suomalaisessa yhteiskunnassa. (Vaste Vastensa 2007, 52.) Suomessa on ollut hyvänä käytäntönä osallistaa romaniväestö heitä koskevaan päätöksentekoon. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2014, 2.) Romanivanhukset tarvitsevat tietoa erilaisten potilasyhdistysten toiminnoista, kuten vertaistuesta ja itsehoidosta, koska romanivanhukset eivät tiedä yhdistysten tai muiden vastaavien tahojen palveluista ja tarjonnasta juuri mitään. Romanivanhukset myös ovat usein aktiivisia seurakunnan tilaisuuksissa kävijöitä. Romanivanhuksia tulisi aktiivisesti ohjata erilaisiin harrastuksiin yksinäisyyden vähentämiseksi sekä keinona saada aikaansa kulumaan. Lisäksi unettomuutta ja masennusta voidaan ehkäistä ja lievittää kun on mielekästä tekemistä ja harrastustoimintaa. (Majaniemi & Viljanen 2008, 84.)

Ikääntyneille järjestettävässä osallisuutta lisäävässä toiminnassa on tärkeää, että tekeminen on sellaista, joka sopii heille itselleen ja on kiinnostava, eli toiminnan tulee lähteä ikääntyneen omista tarpeista. Erilaiset ryhmät on todettu monelle tärkeäksi myös voimavarojen ja toimintakyvyn vahvistamisessa. Ikääntyneen kuuluminen johonkin ryhmään antaa kokemuksia ja elämyksiä sekä vaikuttaa turvallisuuden tunteeseen. Sen lisäksi se myös vähentää yksinäisyyttä. (Vanhus- ja lähimmäispalveluliitto ry 2013, 7)

Tietoa ja koulutusta monikulttuuriseen asiantuntijuuteen tarvitaan edelleen paljon. Pienillä joustoilla saadaan toiminta kulttuurista huomioivaksi ja taataan vanhuksille ansaittu levollinen vanhuus. (Majaniemi & Viljanen 2008, 84.)

8 LISÄTIETOA

Romano Missio ry
Vilppulantie 2 C
00700 Helsinki
puh. (09)3511366
E-mail: etunimi.sukunimi@romanimissio.fi

Suomen Romaniyhdistys ry
Linnanrakentajantie 6
00880 Helsinki
puh. 045 329 6226
e-mail: sry@suomenromaniyhdistys.fi

Elämä ja valo ry
Välimäenkatu 8
37100 Nokia
puh. 040 7000 134
e-mail: info@elamajavalo.fi

LÄHTEET

Avain osallisuuteen, menetelmiä ikääntyvien ryhmätoimintoihin. 2013. Helsinki: vanhus- ja lähimmäispalvelunliitto ry. Kehittyvät vanhuspalvelut julkaisuja 1/2013.

Eloniemi-Sulkava, U. 2011. Mielen muutos- tutkimus ja kehittämishanke, tutkimus-raportti 3. Mielenmuutos pitkäaikaishoidossa. Käyttösoireiden hoidosta muistisairaahan ihmisen hyvinvoinnin kokonaisvaltaiseen tukemiseen. Vanhustyön keskusliitto. Raisio: Newprint oy. Viitattu 24.1.2016. http://www.vtkl.fi/document/1/1519/d505fb7/Mielenmuutos_Raportti_3_Indd.pdf

Haastattelu 15.12.2016. Haastattelijana Sini Lahtinen. Muistiinpanot haastattelijan hallussa. Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 27/2014. Viitattu 29.11.2015. <https://www.edilex.fi/>

Ikonen, E-J. 2015. Kehittyvä kotihoito. Keuruu: Edita.

Keronen, M. 2013. Asiakaslähtöisyys – olennainen tekijä sosiaalihuollossa. Tesso -sosiaali- ja terveyspoliittinen aikakauslehti 31.1.2013. Viitattu 29.11.2015. <http://tesso.fi/artikkeli/asiakaslah-toisyys-olennainen-tekija-sosiaalihuollossa>

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 28.12.2012/980 13 §

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista. 785/1992

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. 22.9.2000/812

Majaniemi, P & Viljanen, A. 2008. Romanivanhusten palvelutarvekartoitus, anna kunnia vanhuksille – se on viisautta. Suomen Romaniyhdistys ry, Kopio-Niini: Hel-sinki.

Muistisairaudet (on line) Käypä hoito-suositus. Suomalaisen Lääkäriseuran Duode-cimin, Societas Gerontologica Fennican, Suomen Neurologisen Yhdistyksen, Suomen Psykogeriatrisen Yhdistyksen ja Suomen Yleislääketieteen Yhdistyksen asettama työryhmä. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, 2010. Viitattu 24.1.2016. Saatavilla Internetissä: www.käypähoito.fi

Mulder, R. 2013. Hoitotyöntekijöiden kulttuurinen kompetenssi. Tampereen yliopisto. Terveystieteiden yksikkö, Hoitotiede. Pro gradu – tutkielma. Viitattu 5.11.2015.

Porin yhteistoiminta-alueen vanhuspalveluiden suunnitelma vuoteen 2020. 2013. Pori Perusturvakeskus. Viitattu 30.10.2015. http://pori.fi/material/attachments/hallintokunnat/perusturva/8RWBDo2mF/Vanhuspalveluiden_suunnitelma.pdf

Rantanen, T. 2013. Gerontologisen tutkimustiedon soveltaminen ikääntyvän väestön toimintakyvyn edistämiseksi. Teoksessa E. Heikkinen, J. Jyrkämä & T. Rantanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Duodecim, 414 -425.

Romani ja terveyspalvelut. 2012. Tampere: Opetushallitus, oppaat ja käsikirjat 2012:6.

Romano mission www-sivut. Viitattu 24.1.2016. <http://www.romanomissio.fi/romanit2.htm>

Sarvimäki, A. 2013. Vanheneminen eri kulttuureissa ja etnisissä ryhmissä. Teoksessa E. Heikkinen, J. Jyrkämä & T. Rantanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Duodecim, 92-100.

Sarvimäki, A & Stenbock-Hult, B. 2010. Vanhuus, haavoittuvuus ja hoidon eettisyys. Teoksessa A, Sarvimäki, S, Heimonen & A, Mäki-Petäjä-Leinonen (toim.) Vanhuus ja haavoittuvuus. Helsinki: Edita, 33–58.

Savikko, S., Routasalo, P. & Pitkälä, K. 2014. Muistisairaankuntoutumisen tavoitteet ja toteuttamisperiaatteet. Teoksessa M. Hallikainen, R. Mönkäre, T. Nukari & M. Folder (toim.) Muistisairaankuntouttava hoito. Helsinki: Duodecim, 9–13.

Social- och hälsovårdsministerie. 2014. Styrning och uppföljning av verkställandet av programmet för romsk politik, Arbetsgruppens rapport. Viitattu 27.1.2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3486-3>

Sverigesradion www-sivut. Viitattu 24.1.2016. <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2585&artikel=2039904>

Tervonen, M. 2009. Mustalaisia vai ihmisiä? Teoksessa Jäppinen, J (toim.) Varokaa mustalaisia-Väärinymmärryksen historia. Vantaa: Hansaprint, 82–103.

Törmä, S, Huotari, K, Tuokkola, Pitkänen, S. 2014. Ikäihmisten moninaisuus näkyväksi. Selvitys vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden henkilöiden kokemasta syrjinnästä sosiaali- ja terveyspalveluissa. Sisäministeriön julkaisu 14/2014. <http://www.intermin.fi/julkaisu/142014?docID=54138>.

Vaste Vastensa 2007. Opas romanien kanssa työskenteleville sosiaalialan ammattilaisille. KalevaPrint 2007. Viitattu 2.12.2015 <http://www.ouka.fi/documents/68015/1098191/Vast+Vastensa+pdf.pdf>

Viljanen, A M, Hagert, T & Blomerus, S. 2007. Kulttuurien kohtaaminen. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 4, 458–466.

Viljanen, A M. 2012. Romanikulttuurin muuttuvat muodot ja pysyvät rakenteet. Teoksessa P, Pulma (toim.) Suomen romanien historia. Hämeenlinna: Kirjapaino Oy, 375–425.

Yhdenvertaisuus.fi www-sivut. 2016. Viitattu 9.2.2016. <http://www.yhdenvertaisuus.fi/neuvonta/#token-164997>

Ärling. P. 2010. Romanit terveyspalveluiden käyttäjinä. AMK-opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Länsi Diak. Porin toimipiste.

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Vanhustyön koulutusohjelma
2016

Ohjaaja:
Päivi-Maria Hautala
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Maamiehenkatu 10
28500 Pori

Toimeksiantaja:
Porin perusturva- ja vanhuspalvelut
Maantienkatu 31
28100 Pori

Kuvat:
Saija Mustaniemi

